

הכנס המדעי ה-15
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ד

גאוגרפיה והוראתה

יו"ר: ארנון מדזיני

Hagit Meishar Tal, Yael Sneh, Arnon Medzini

פיתוח פעילויות למידה משולבות טכנולוגיה ניידת במסגרת הסיור הלימודי

Developing mobile supported learning activities for educational trips

בשנים האחרונות חלה עלייה מרשימה בשימוש במחשבי לוח (טאבלטים) ובטלפונים חכמים. למכשירים אלו תכונות רבות: ניידות גבוהה, משקל נמוך, נגישות לאינטרנט ופוטנציאל לשמש מצע לתוכנות שונות (אפליקציות). כל אלה הופכים אותם למועמדים אידיאליים לתמיכה בלמידה חוץ-כיתתית, כמו זו המתרחשת במהלך סיור לימודי.

הטלפון החכם ומחשב הלוח המצויד ב-sim- המאפשר תקשורת אינטרנט, מהווים ציוד רב-תכליתי ללמידה בשטח. מכשירים אלו מאפשרים גישה למידע מכל מקום ובכל זמן. הם יכולים לשמש ככלי מדידה באמצעות אפליקציות שונות (למשל מצפן או מד-מרחק), הם יכולים לשמש כאמצעי לתיעוד של מידע בשטח בזכות מצלמה ורשם קול המובנים בהם ואף יכולים לשמש ככלי ניווט במרחב בזכות ה-GPS והמפות המגולמות בתוכו.

בקורס "טכנולוגיות ניידות בלמידה חוץ-כיתתית" שהתקיים במכללת אורנים, נפגשו פרחי הוראה עם טכנולוגיות התקשורת הניידות. המטרה הייתה לפתח אצלם יכולות של שילוב טכנולוגיות אלו בלמידה חוץ-כיתתית. הסטודנטים נחשפו למגוון האפשרויות הטמונות במכשירים הניידים, התנסו בפיתוח מערכי הוראה משולבים טכנולוגיה ניידת, הכינו מסלולי סיור לימודיים בתחום הגאוגרפיה והציגו תחנות הפעלה נתמכות טכנולוגיה.

במחקר שליווה את הקורס נבחנו ההיתכנות והתועלת שבשילוב טלפונים חכמים וטאבלטים בלמידה ויכולתם של הסטודנטים לפתח משימות למידה חוץ-כיתתיות העושות שימוש מושכל בטכנולוגיה. מחקר ההערכה כלל שאלון פתיחה, שאלון מסכם, וניתוח תוצרי למידה שנותחו באופן איכותני וכמותני גם יחד.

ההתנסות הוכיחה שקיימת היתכנות גבוהה לקיום פעילויות משולבות טכנולוגיות ניידות בלמידה חוץ-כיתתית וכי הטכנולוגיה הנוכחית "בשלה" לשילוב בלמידה בשטח. הסטודנטים השכילו לפתח פעילויות משולבות טכנולוגיות ניידות שעולות בקנה אחד עם הפדגוגיה החוץ-כיתתית ותומכות בלמידת חקר ולמידה פעילה בשטח.

מילות מפתח: למידה ניידת, טכנולוגיות למידה, למידה חוץ-כיתתית, סיור לימודי

Yael Sneh

יעל סנה

הוראת גאוגרפיה אזורית ברמת הגולן

Regional geography teaching in the Golan Heights

בפקולטה למדעי החברה הרוח במכללת אורנים, במסגרת החוג לגאוגרפיה ולימודי הסביבה, מתקיים מדי שנה קמפוס שדה ברמת הגולן והחרמון בניהולה של הכותבת.

בקורס נלמדת המציאות הזמינה בחוץ, המציאות המחליפה את הכיתה כמרחב למידה ריאלי, והסטודנטים מתנסים בלמידה באזור פתוח. אחת ממטרות הקורס היא הוראה ולמידה בין-דיסציפלינרית

ורב-דיסציפלינרית המתייחסת לנוף, לתהליכים בטבע ולפעילות האדם באזור. הלימוד והשיח נוגעים לדילמות מגוונות בנושאי אדם וסביבה בהתאם לתוכניות הלימודים בגאוגרפיה ולימודי הסביבה.

ההתמקדות היא בחבל ארץ ייחודי ו"צעיר" מאוד מבחינה גאולוגית, בהתייחס לתופעות ולתהליכים געשיים ואירועים אקלימיים ולמעשה ידי האדם, לתוכניות עתידניות בתחום הכלכלה, המים והחקלאות ונושאים ברי-פלוגתא הנוגעים לגבולות גאוגרפיים, גבולות גאופוליטיים, עימותים, משברים ומלחמות (ישראל אל מול סוריה ומלחמת האזרחים המתנהלת כעת בסוריה). בקמפוס נלמדות היחידות הרגיונליות של אזור רמת הגולן מהיבטים פיזיים, אנושיים, ביו-גאוגרפיים, גאופוליטיים, תכנוניים ואקטואליים.

הקמפוס הלימודי כולל הרצאות מקדימות, הכנת תקציר על נושא ו/או אתר על-ידי הסטודנטים, יציאות לשדה והיכרות עם הסביבה, ופעילות חקר בקנה מידה זעיר בניסיון לגלות דברים באופן עצמאי. בנוסף אנחנו נפגשים עם בני המקום, ביניהם דרוזים, מתיישבים יהודים, חוקרים, תעשיינים, חקלאים ועוד.

בסיוורים בשטח, הסטודנטים מסתייעים בחומר עיוני, בתצפיות, במפות ותרשימים, במצלמות ובאביזרי לימוד מודרניים כמו מחשבי לוח וטלפונים חכמים המנוצלים כדרך לימוד חדשה בשדה הנעזרת בטכנולוגיות ניידות.

בהפעלות המתקיימות בשדה, יש התייחסות לאיתורן הגאוגרפי של התופעות הנלמדות ופיענוח ו/או הסבר למיקומן. כל העת מתקיים דיאלוג בין הלומדים לבין עצמם ובין הלומדים למנחה. הלומדים מתדיינים ומנתחים אירועים ותהליכים אותם זיהו ולמדו לפתור ולהכיר בתחנות לימודיות שונות, ובעקבות אותם אירועים ותהליכים הם מגישים מטלות מגוונות, דוחות ומשובים. בסיום הקמפוס מוגש פרויקט גמר בנושא נבחר.

הקמפוס הרגיונלי מהווה חלק מתרבות הלימודים במכללה. הסטודנטים מכירים אזור פתוח, נחשפים למציאות ומתנסים בצורה אותנטית בשטח. כל סטודנט מתנסה בהתאם לרמתו ויכולתו, מטפח את יכולת התקשורת הבין-אישית עם חבריו ולומד באופן עצמאי. ממסקנות הסטודנטים עולה כי שיטת לימוד זו פוקחת את עיניהם לאזור פתוח בצורה סיסטמטית מכוונת מטרה. ואמנם, הדרך והשיטה מפתחות חשיבה וזיקה למקום, התייחסות לקשרים שבין השדה לאדם ולהפך, וכן, ניהול סגנון התבוננות הוליסטי אשר חלק מביטוייו, זו ההבנה לאזור מיוחד מהיבטים רבים ושונים.

לאחר שנים של קיום הקמפוס וסיכום המשובים, העבודות והסיוורים שהבוגרים מבצעים, נראה כי המורים הצעירים מיישמים ומוציאים לפועל סיוורים עם תלמידיהם אל הגולן, בין היתר בעקבות לימוד תפיסת הדעת הרגיונלית-גאוגרפית אשר באה לידי ביטוי ונרכשה בקמפוס הלימודי הנזכר והם ממשיכים ומנחילים מורשת זו לדור הבא.

מילות מפתח: קמפוס לימודי, אזור פתוח, רמת הגולן, יחידות רגיונליות, למידה עצמאית

Arnon Medzini

ארנון מדזיני

מה בין "מזרח תיכון חדש" והוראת הגאוגרפיה

Geography teaching views the New Middle East

בהוראת הגאוגרפיה האזורית אנו מעוניינים לא רק לערוך לתלמיד היכרות עם האזור הנלמד אלא גם ללמד את אופיו הייחודי המבדיל אותו מאזורים אחרים. בעולם נהוגות מספר שיטות לימוד להכרת אזורים, החל משיטת הלימודים האזוריים, בה עוסקים בלימוד אזורים מכל ההיבטים, בדרך כלל ללא התמקדות בקשר בין ההיבטים השונים (פיזיים, אנושיים כלכליים) ועד לשיטות הוראה מודרניות יותר

המלמדות את ייחודו של האזור באמצעות הצגתם של קשרי הגומלין המאפיינים את נושאי ההוראה המרכזיים או בדרך של ארגון הלמידה סביב בעיות מרכזיות הייחודיות לאזור הנלמד.

סקירה היסטורית של המונח "מזרח תיכון" מלמדת כי הגדרתו ותיחומו הגאוגרפי אינם חד-משמעיים. המזרח התיכון מוגדר באופן שונה על-ידי מדינות שונות, ארגונים בין-לאומיים ומכוני מחקר. הדבר בא לידי ביטוי בהגדרות גאוגרפיות שונות בספרי הלימוד השונים ובמגוון האטלסים. כמו כן ניתן לראות שהגדרתו הגאוגרפית של האזור משתנה עם הזמן וגם בין מדינות האזור קיימת אי הסכמה לגבי תיחומו הגאוגרפי.

"אזור גאוגרפי" מוגדר כיחידת שטח בעלת רצף טריטוריאלי ותכונות ומאפיינים משותפים המקנים לשטח אופי ייחודי השונה מהאזורים הנמצאים סביבו. נראה כי הסיבה העיקרית לחוסר האחידות בהגדרת המזרח התיכון היא שהאזור אינו מתאים להגדרה הקלסית של אזור גאוגרפי. כל תחום שנבחר לא יצליח להגדיר את גבולות האזור. התחומים הפיסיים כגון: גאולוגיה, אקלים וטופוגרפיה, התחומים האנושיים כגון: גזע, דת, לאום, שפה ותרבות, או התחומים הכלכליים כגון: מחצבים, תעשייה, תפישות ניהול כלכליות או שיתופי פעולה כלכליים, אינם מצליחים בכך. גם הניסיונות להגדרת האזור באמצעות מאפיינים כמו היסטוריה משותפת, תרבות משותפת, פוליטיקה משותפת, חשיבות אסטרטגית, אזור תכנוני או אזור תפקודי, אינם מצליחים כיום, כפי שלא הצליחו בעבר, להגדיר את גבולות המזרח התיכון באופן חד-משמעי.

תפיסת חשיבותה של ההשפעה הגאופוליטית של אזור המזרח התיכון השתנתה בעקבות מספר אירועים משמעותיים שהתרחשו בו החל מסוף שנות השבעים של המאה הקודמת, בהם כמה בעלי חשיבות מיוחדת: המהפכה האיראנית ב-1979, הפלישה הסובייטית לאפגניסטן באותה שנה, מלחמת אירן-עירק ב-1980, הקמת ארגון אל-קאעידה ב-1988, פלישת עירק לכווית ב-1990, התפרקות ברית המועצות ב-1991, הטראומה בארצות הברית בעקבות מתקפת הטרור ב-11.9.2001 שהביאה למעורבות צבאית של מדינות נאט"ו באפגניסטן ועד ל"אביב הערבי" בשנת 2008.

אירועים אלה יצרו אתגרים רציניים למדיניות ולאינטרסים של מדינות המערב ובעיקר למדיניות ארצות הברית באזור, והגבירו את הצורך בהגדרה גאוגרפית חדשה של אזור המזרח התיכון. המושגים הגאוגרפיים החדשים אותם ניתן למצוא הם: "המזרח התיכון הרחב" "המזרח התיכון החדש", או "המזרח התיכון רבתי".

ההגדרות המודרניות של האזור מתבססת פחות על תחומי הגאוגרפיה המסורתית ויותר על אינטרסים פוליטיים הקשורים לשינויים מהירים בתפיסת החשיבות הגאופוליטית של המזרח התיכון ובעיקר בהגדרות הקשורות להתחזקות האסלאם הפונדמנטליסטי והעוינות הגוברת באסלאם כלפי מדינות המערב ובעיקר כלפי ארצות הברית. השינוי התפיסתי מתחיל לבוא לידי ביטוי בספרי הלימוד החדשים, בתחומי עניין של מכוני המחקר ובאטלסים החדשים העוסקים באזור.

נראה, כי על מנת ללמד כיום בבתי הספר את ייחודו הגאוגרפי של המזרח התיכון, יש לצאת מגבולותיו המסורתיים של המזרח התיכון ה"קלאסי" כפי שמוגדרים בתוכנית הלימודים ובספרי הלימוד ולהתחיל לאמץ את הגישות הגאוגרפיות הרחבות הרבה יותר והמגדירות מחדש את תפרוסת קשרי הגומלין בין התופעות הגאופוליטיות המאפיינות את האזור.

מילות מפתח: גאוגרפיה רגיונלית, הגדרת אזור, לימודים אזוריים, מזרח תיכון, מזרח תיכון חדש

